

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Gabriel Koscelanský
Článok / Article: Recenzia na knihu: Ohniská napätia: Na prahu krízy v Európe
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

KOSCELANSKÝ, G. 2017. Recenzia na knihu: Ohniská napätia: Na prahu krízy v Európe. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 20, č. 3, 2017. ISSN 1335 – 2741, s. 197-203. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2017/3-2017/gabriel-koscelansky.html>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

RECENZIA NA KNIHU: OHNISKÁ NAPÄTIA: NA PRAHU KRÍZY V EURÓPE

BOOK REVIEW: FLASHPOINTS: THE EMERGING CRISIS IN EUROPE

Gabriel Koscelanský*

FRIEDMAN, G.: *Ohniská napätia: Na prahu krízy v Európe*. Bratislava: Ikar, 2015. 357 s. ISBN 978-80-551-4492-4.

George Friedman je jeden z najuznávanejších spravodajských expertov a odborníkov na národnú bezpečnosť a oblasť medzinárodnej geopolitiky. V roku 1996 založil poprednú americkú súkromnú konzultačnú spravodajskú agentúru Stratfor (*Strategic Forecasting*). Jeho kniha *Ohniská napätia: Na prahu krízy v Európe* skúma geopoliticky „horúce“ miesta, na ktorých v minulosti prepukli napätia, a na ktorých sa konflikty môžu opäť objaviť aj v budúcnosti. V tomto diele autor sústreďuje svoju pozornosť predovšetkým na Európu, pričom sa dotýka mnohých európskych aj medzinárodných tém. Zameriava sa na zodpovedanie otázky, či Európa prekonala nielen vojnové roky 1914 - 1945, ale i dlhé tisícročia konfliktov, ktoré im predchádzali. Toto tvrdenie je podľa jeho názoru kľúčové v akýchkoľvek úvahách o budúcnosti.

Kniha je rozdelená na úvod, tri veľké kapitoly a záver. V úvode **Friedman** upozorňuje na to, že v období rokov 1914 až 1945 zomrelo z rozličných politických príčin približne 100 miliónov Európanov. Spomína vojny, genocídy, čistky, zámerne vyvolaný hladomor a mnohé ďalšie príčiny. Zaráža ho fakt, že k týmto udalostiam došlo práve v Európe, ktorá počas predchádzajúcich štyristo rokov spoločne dobyla väčšinu sveta a celkom zmenila to, ako ľudstvo vnímalo samo seba. Ako uvádza: „*Na konci tohto tridsaťjedenročného obdobia Európa skončila ako cintorín zrúcaných miest a zničených životov. Jej vplyv na svet dostal trhliny.*“ (s. 14) Geografické danosti Európy podľa autora spôsobujú to, že

* Mgr. Gabriel Koscelanský pôsobí ako interný doktorand na Katedre politológie, Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Moyzesova 9, 040 01 Košice, Slovensko, email: gabriel.koscelansky@gmail.com.

tento priestor sa nedá zjednotiť dobyvateľskými praktikami. Ďalším uvedeným špecifikom je, že sa tu malým národom darí prežívať veľmi dlhé obdobie. Zovšeobecnením autor dochádza k tvrdeniu, že Európa je rozdelená na hraničné územia, kde sa stretajú a miešajú rôzne národy, náboženstvá a kultúry. Uvádza, že Európa je preplnená takýmito územiami, no za najvýznamnejšie považuje tie, ktoré oddeľujú európsky polostrov od európskej pevniny, teda Západ od Ruska. Za ďalšie hraničné územia označuje Balkán, ktorý je hraničným územím medzi strednou Európou a Tureckom; Pyreneje ako deliace územie medzi obyvateľstvom Iberského polostrova a ostatnými krajinami Európy; pomedzie medzi Nemeckom a Francúzskom a mnohé ďalšie. Tieto hraničné územia považuje za ohniská napätia.

Jadro knihy pozostáva z troch kapitol, ktoré sú následne rozdelené do podkapitol. Prvá kapitola nesie názov *Európsky excepcionalizmus*. V úvode tejto kapitoly autor ponúka svoje osobné zážitky z detských čias, kedy sa jeho rodina pokúšala utiecť zo svojej rodnej krajiny Maďarska pred komunistami do Viedne, kde pôsobilo mnoho humanitárnych organizácií a mesto sa stalo útočiskom najrozličnejších utečencov. Bolo to v roku 1949, keď bola Európa okupovaným teritóriom a navyše situáciu jeho rodičov neľahčoval ani fakt, že boli Židia. V tom čase prijímalo utečencov mnoho krajín a preto sa jeho otec rozhodol vziať svoju rodinu do Spojených štátov amerických. **Friedman** poukazuje na fakt, že v tom čase chcelo emigrovať do Spojených štátov veľa utečencov, takže získať vstup nebolo vôbec ľahké. S odstupom času odhaduje, že jeho otec uzavrel s americkou vládou dohodu, že ak sa jeho rodina dostane do bezpečia, on sa za odplatu vráti medzi maďarských utečencov, kde bude pracovať pre americkú kontrašpionáž. Ďalšia časť tejto kapitoly pojednáva o pocite európskej výnimočnosti, o predstave Európanov, že vyriešili otázky týkajúce sa zabezpečenia mieru a prosperity, čo zvyšok sveta zatiaľ nezvládol. **Friedman** si tu kladie otázku, prečo bola práve Európa miestom, kde svet objavil sám seba a kde sa udiala jeho transformácia. Odpoveď na túto otázku nachádza v zásluhe Európanov, ktorá tkvela, podľa jeho názoru v tom, že vďaka ich výpravám (najprv Portugalcov, neskôr aj Španielov, Francúzov, Holanďanov či Angličanov) sa svet dozvedel o sebe. **Friedman** v tejto súvislosti uvádza: „Koncept ľudstva ako celku môže existovať len vo svete, kde si ľudia plne uvedomujú aj existenciu iných civilizácií. Objav, že existuje jedno jediné ľudstvo, sa stal revolučnou silou pod taktovkou Európanov. A ako sa neskôr ukázalo, aj riadne krvavou.“ (s. 56) V tejto súvislosti autor dodáva, že zločinom európskeho impéria nebol len počet mŕtvych, ale aj to, že každý, na koho Európania narazili,

stratil kontrolu nad svojou vlastnou budúcnosťou. **Friedman** zdôrazňuje, že obvinenia, ktoré je možné vzniesť voči európskemu imperializmu sú rovnako obrovské, ako aj možnosti, ktoré európsky imperializmus otvoril ľudstvu. Významnú rolu tu, podľa jeho slov, zohralo aj náboženstvo. Európa bola v tom čase kresťanská, no popri kresťanstve vyrástlo nové náboženstvo – islam. Podľa **Friedmana** bolo kresťanstvo veľmi úzko prepojené s európskym dobýjaním sveta, keďže kresťanská viera slúžila čiastočne na motiváciu dobyvateľov a čiastočne na podmanenie si porazených. V tejto časti sa ďalej uvádza, že vo vnímaní obyvateľstva na európskom polostrove existovali v tom čase tri istoty a to: svet je centrom vesmíru, Európa je centrom sveta, cirkev je centrom Európy. **Friedman** zastáva názor, že tri šoky, ktoré spôsobili európskej kultúre **Kolumbus**, **Kopernik** a **Luther**, výraznou mierou otriasli európskym spoločenským poriadkom, a to tým, že oslobodili Európu a ľudstvo a vytvorili jednu globálnu kultúru.

V druhej časti tejto knihy s názvom *Tridsaťjeden rokov* autor charakterizuje situáciu v Európe počas vojnových rokov 1914 – 1945. V úvode kapitoly spomína, že nikto nečakal to, čo prišlo v roku 1914, keď sa Európa odrazu zmenila na bitúnok. Podľa jeho názoru bola Európa, ako centrum osvietenstva, posledným miestom, kde by niekto očakával takýto vývoj. Prvá svetová vojna, podľa jeho slov, znechtivila Európanov voči smrti a útrapám pre veľkú vec a poskytla novú definíciu toho, čo je v rámci revolúcií primerané. Druhá svetová vojna je tu vnímaná ako jednoduché pokračovanie, rozšírenie a zintenzívnenie prvej svetovej vojny s podobným scenárom. Na rozdiel od prvej svetovej vojny, ktorá bola takmer výlučne európska, druhá svetová vojna je tu už vnímaná ako geopolitická udalosť, keďže mala globálny charakter. Zaujímavé je autorovo prirovnanie druhej svetovej vojny k umeleckému dielu. Uvádza: „*Wehrmacht vyrazil do vojny, aby umožnil maliarovi vytvoriť umelecké dielo.*“ (s. 119)

Jednou z hlavných otázok nastolených v tejto časti je to, ako je možné, že civilizovaní Nemci sa znížili k takej obľudnosti. Odpoveď na ňu autor nachádza v logickom dôsledku vychádzajúcom z logiky európskej veľkosti, impéria a osvietenstva. Nemci si, podľa autorovej mienky, vybrali ten najbezohľadnejší spôsob vedenia vojny založený na myšlienke nadržanosti nordickej rasy nad tými ostatnými. Ako ďalej dodáva: „*Za tridsaťjeden rokov sa Európa zmenila z neporaziteľného stredu globálneho systému na priestor, kde čím viac rástla chudoba, tým menej bolo sebavedomia. Mapa sveta sa menila rovnako dramaticky ako za čias Kolumba a Európa už nebola jej stredom.*“ (s. 126)

Usporiadaniu Európy po druhej svetovej vojne, keď európsky polostrov

obsadili Spojené štáty a Sovietsky zväz a jeho suverenita bola ohrozená, je venovaná nasledujúca časť. Autor tu poukazuje na vzájomné vzťahy medzi Sovietmi a Američanmi, pričom zdôrazňuje, že žiadna z oboch veľmocí sa na rozdiel od Nemcov nesnažila priamo vládnuť v krajinách, ktoré obsadili, ale dovolili im zachovať si formálnu samostatnosť. Druhá svetová vojna je z tohto pohľadu v knihe charakterizovaná ako totálna vojna, keďže mala všetky jej znaky - podieľala sa na nej spoločnosť celou svojou váhou – v oblasti hospodárskej, spoločenskej, vojenskej a do boja boli nasadené všetky jej zložky.

Po charakteristike druhej svetovej vojny je záver tejto časti venovaný Studenej vojne, pričom **Friedman** zdôrazňuje, že rozdiel medzi Studenou vojnou a predchádzajúcim tridsaťjedenročným obdobím bol v tom, že skutočná vojna medzi dvoma kľúčovými veľmocami nikdy nevypukla. Ako dodáva: „*K výbuchu nikdy neprišlo, hoci existovalo ohnisko napätia, nikdy v ňom nepreskočila iskra.*“ (s. 141)

V ďalšej podkapitole je charakterizovaná vojenská a hospodárska integrácia Európy, ktorej hnacou silou boli Američania. Autor uvádza, že európska integrácia sa formálne začala v roku 1957 podpisom *Rímskej zmluvy* o založení *Európskeho hospodárskeho spoločenstva* (EHS). Popisuje tu ambície, ktoré stáli za jeho zrodom a napokon viedli k vytvoreniu *Európskeho spoločenstva* (ES) – predchodcu *Európskej únie* (EÚ) - tá podľa jeho názoru prekvitala od svojho založenia až do roku 2008. Zdôvodňuje to dvomi významnými udalosťami, ktoré nastali v tomto roku a ktoré výrazne naštřbili jednotu a prosperitu EÚ. Podľa jeho slov je to rusko-gruzínska vojna znamenajúca zmenu pomerov medzi Európou a Ruskom a finančná kríza, ktorá podlomila európsky ekonomický systém a narušila krehkú rovnováhu medzi jednotou a suverenitou členských štátov EÚ.

Ohniská napätia je názov poslednej a najrozsiahlejšej kapitoly tejto knihy. Autor sa tu už detailne zameriava na konkrétne ohniská napätia vo svete, keďže Európa má starobylé tradície a jednou z nich je aj opakovanie sa konfliktov na určitých miestach. Uvádza, že od vzniku EÚ sa v Európe odohralo viac vojen ako v rokoch 1945 - 1992. Spomína boje na Balkáne a na Kaukaze, konkrétne medzi Chorvátskom a Srbskom z roku 1991; vojnu medzi moslimskou, chorvátskou a srbskou komunitou v Bosne a Hercegovine; konflikt medzi Arménskom a Azerbajdžanom o Náhorný Karabach či rusko-gruzínsku vojnu. Západný Balkán je, podľa jeho slov, sám o sebe ohniskom napätia, a to aj kvôli Turkom, ktorí sú na vzostupe, a Rusom usilujúcim sa prezentovať ako

regionálna veľmoc. Tieto územia považuje za hraničné územia, v ktorých priestore existujú ďalšie hraničné územia. Dôležitú úlohu v týchto hraničných územiach Európy tu, podľa autora, zohralo miešanie kresťanstva s islamom.

Friedman uvádza, že súčasná Európa sa znova zaoberá Nemeckom – tým, čo chce, čoho sa obáva, čo urobí a čo nie. Podľa jeho názoru by Nemecko chcelo stabilizovať *Európsku úniu*, zostať hlboko ukotvené v európskom pokuse o integráciu, udržať si partnerstvo s Francúzskom a dosiahnuť dohodu s Ruskom.

Ďalším hraničným územím rozoberaným v tejto kapitole je územie medzi Ruskom a európskym polostrovom. Je tu charakterizovaná geografická poloha, ktorá spôsobila, že medzi týmito územiami existujú obrovské ekonomické rozdiely. Za ohnisko napätia autor označuje východ Ukrajiny, kde Rusko a Západ bojujú o nadvládu a bezpečnosť v ukrajinskej nárazníkovej zóne. Podľa autora Rusko potrebuje priamy prístup do Nemecka na prepravu ropy a zemného plynu, avšak s vylúčením tranzitných krajín, ktoré si za prepravu surovín určujú vysoké poplatky. Autor preto vysvetľuje, že za týmto účelom si musia Rusi zabezpečiť určitý rozsah kontroly nad Bieloruskom a Ukrajinou a o to práve teraz bojujú. Rusko-gruzínska vojna zmenila, podľa autorovho názoru, dynamiku tohto regiónu. Rusko si tým upevnilo svoje postavenie na Kaukaze a využilo to na zlepšenie svojej pozície na Ukrajine. Autor sa však domnieva, že Rusko nechce ovládnuť tento priestor. Jeho záujmom je obmedziť moc NATO na východe a rovnako aj európsku integráciu, ktorá by pre Rusko mohla predstavovať strategickú hrozbu v prípade, že by ponúkla východnej Európe ekonomické alternatívy. Gro tejto časti tvorí opis vzájomných vzťahov medzi Ruskom a Nemeckom. Tento vzťah medzi pevninou a polostrovom bude podľa autora určujúci pre Európu ako celok. Prejudikuje, že tieto dva štáty ovplyvnia, či dokonca rozhodnú o tom, aký bude osud hraničného územia rozprestierajúci sa medzi nimi, aký bude osud Poľska, pobaltských štátov a Bieloruska. Záverom autor dochádza ku konštatovaniu, že v celom hraničnom území medzi európskym polostrovom a európskou pevninou je viacero dlhodobých ohnísk napätia, ale práve Pobaltsko je tým najpálčivejším.

Okrem vzájomného vzťahu Nemecka s Ruskom je v nasledujúcej časti charakterizovaný vzťah medzi Francúzskom a Nemeckom a spor o ich dávne hraničné územie, o Luxembursko. Autor uvádza, že tak ako je hraničné územie medzi európskou pevninou a európskym polostrovom hlavnou líniou rozdeľujúcou Európu, rovnakú deliacu úlohu v rámci európskeho polostrova spĺňa francúzsko-nemecké pohraničie. V tejto časti sú skrz historickú analýzu

detailne opísané vzájomné vzťahy Francúzska s Nemeckom, ktoré sú podľa autorovho názoru v európskom kontexte čiastočne podmienené vzťahom Francúzska k Veľkej Británii a v širšom kontexte aj vzťahom s ďalším hráčom, ktorým sú Spojené štáty americké. Je tu zdôraznený fakt, že v hraničnom území medzi Francúzskom a Nemeckom bude s najväčšou pravdepodobnosťou naďalej vládnuť pokoj, hoci vzťahy medzi týmito dvoma krajinami možno nebudú až také idylické.

Charakteristiku hraničného územia medzi Európou a islamským svetom poskytuje nasledujúca časť knihy. Tým územím je tu myslené Turecko s dôrazom na dôležitosť mesta Istanbul, v ktorom prebieha vnútorný zápas medzi európskymi a islamskými hodnotami. Autor tu opisuje ohniská napätia, za ktoré v tejto oblasti považuje Kurdistan a Arménsko. Poukazuje na fakt, že je obrovskou chybou domnievať sa, že Turecko nie je európska krajina, ale západný výbežok Ázie. Podľa jeho slov je potrebné mať na pamäti, že moc Turecka rastie a po istom čase ovplyvní Európu. Zdôrazňuje, že s výnimkou európskeho polostrova Turecko zovšadiaľ obklopujú ohniská napätia. Dôležitú úlohu tu pritom, podľa **Friedmana**, zohráva aj Stredozemné more. Obrovský presun obyvateľstva zo severnej Afriky a Turecka do Európy považuje autor za ďalšie ohnisko napätia. Poukazuje sa tu na napätie medzi európskym severom a juhom, ktoré sa navyše stupňuje v časoch finančnej krízy. **Friedman** uvádza predpoklad, že postupom času sa zvýši aj napätie medzi radikálnymi politickými stranami presadzujúcimi antiimigračné nálady a mainstreamom. Vzostup krajne pravicových strán totižto považuje za dôsledok problémov v Európe.

Posledným hraničným územím charakterizovaným v tejto knihe je územie medzi Veľkou Britániou a európskym polostrovom – Lamanšský prieliv. Autor však zdôrazňuje, že pri definovaní vzťahu Veľkej Británie k európskemu polostrovu nestačí, ak spomenieme len Lamanšský prieliv, ale je potrebné zobrať do úvahy aj Severné more a EZVO (*Európske združenie voľného obchodu*), ktoré sú v tejto časti detailne opísané. Prezентuje názor, že po vojne stratili Briti na európskom polostrove moc a s ňou aj svoje čaro, kdežto novým objektom záujmu sa stali Spojené štáty a ich celkom odlišná kultúra. Do budúcnosti predpokladá, že Lamanšský prieliv sa nestane ohniskom napätia, ale zostane pokojným hraničným územím.

V závere autor dodáva, že dnešná Európa je územím malých ohnísk a malých plamienkov. Vojna, ktorá by zachvátila celú Európu, podľa jeho slov, nie je veľmi pravdepodobná. Upozorňuje však na skutočnosť, že súčasnú Európu prenasleduje rovnaký problém ako v jej najúžasnejšom období,

v období osvietenstva. Je to, podľa neho, faustovský duch, túžba mať všetko aj za cenu zapredania duše.

Kniha *Ohniská napätia* sa zaoberá tromi hlavnými otázkami. Ako Európa dosiahla svoju globálnu politickú, vojenskú, hospodársku a intelektuálnu nadvládu? Akej chyby sa dopustila, že o túto nadvládu v rokoch 1914 - 1945 prišla? Je obdobie mieru, ktoré nasledovalo po roku 1945, predobrazom toho, ako bude Európa vyzeráť v budúcnosti? Kniha je prehľadne štruktúrovaná a jej jednotlivé kapitoly na seba logicky nadväzujú. Postupnou analýzou nestálych a nepredvídateľných hraničných území Európy a Ruska autor upozornil na ohniská, ktoré sa opäť prebúdzajú k životu. Pri ich opise využíval často aj svoje vlastné skúsenosti a osobné zážitky. V knihe sú pre lepšiu orientáciu použité mapy. Prostredníctvom podrobného historického prehľadu a kultúrnej analýzy **Friedman** poukázal na to, ako postupne zlyháva plán *Európskej únie* minimalizovať vnútorné geopolitické napätia. Zameril sa pritom na opis európskych moderných dejín a na jasné vysvetlenie situácie v najrizikovejších miestach kontinentu. Vďaka tomuto jeho opisu je čitateľ dôkladne oboznámený s jednotlivými regiónmi, krajinami a historickými udalosťami.